

# Tosiasia vai tulkinta?

■ Juha Rikama

**Yksi pahimmin ihmistiedon varmuutta horjuttavia seikkoja on epävarmuus siitä, onko kysymyksessä tosiasia vai tulkinta. Kumpakaankaan käsitystä emme voi riitatapauksissa puolustaa ehdottoman varmoilla perusteilla. Ongelmasta tekee perusongelman se, että se ilmenee kaikilla elämänalueilla, niin kaikilla tieteen ja taiteen alueilla kuin käytännön elämässäkkin. Elämmekö siis tosiasioiden vai tulkintojen maailmassa?**

Tosiasiat liitetään tavallisesti konkreettiseen havaitsemiseen, aistien todistukseen, tulkinnat abstrahoimalla muodostettuihin käsityksiin ja mielipiteisiin. Mutta aistihavainto voi sekin olla tulkinta, kuten silminnäköiden ristiriitaisista todistuksista tiedämme. Toisaalta kaikkia abstraktisia teorioitakaan emme pidä tulkintoina. Esimerkiksi painovoimalakia pidämme kiistatoman tosiasiana, vaikka se on korkea-asteinen abstraktio, tulkinta kappaleiden käyttäytymisestä. Teoriakin voi siis ajan mittaan muuttua tosiasiaksi. Toisaalta tieteen historia todistaa, että tosiasiana pidetty käsitys voi tutkimuksen edistyessä paljastua tulkinnaksi, kuten auringon kiertoliike maapallon ympäri tai ”valoaine” flogiston.

Tulkinta muuttuu tosiasiaksi sitä varmemmin, mitä enemmän intersubjektiiviset havainnot sitä tukevat ja mitä hyödyllisemmäksi se käytännön elämässä osoittautuu. Painovoimasta ja Maa-keskisestä maailmankuvasta emme enää kiistele, mutta suurta osaa tiedostamme on syytä vieläkin pitää tulkintana maailman tilasta, jota vaihtoehtoiset tulkinnat voivat tutkimuksen edistyessä horjuttaa.

Paitsi tosiasioiden ja tulkintojen maailmassa elämme myös merkkien ja merkitysten maailmassa. Merkkien avulla ilmaisemme sekä tosi-

asiat että tulkinnat. Tulkinnan osuus merkityksen muodostumisessa on tärkeä ennen kaikkea siksi, että tulkintaerot aiheuttavat ihmisten ja kansojen keskuudessa eriasteista erimielisyyttä, lievimmillään henkevää väittelyä taideteoksen todellisesta merkityksestä, pahimmillaan kansainvälisiä konflikteja, joissa tulkinnan oikeus yritetään todistaa sodalla.

Suuret tulkintataistelut ovat aina muovanneet historian kulkua. Niiden lomassa on ollut havaittavissa pyrkimystä yhteisymmärrykseen, yleensä tosin voittajan ehdoilla. Maailmansotien ja kylmän sodan jälkeen oli havaittavissa entistä voimakkaampaa pyrkimystä maailman yhtenäistämiseen. Se ilmeni entistä useampina yhteisesti hyväksyttyinä tulkintasopimuksina. Näihin perustuvat Euroopan unionin synty, maailmankaupan jatkuva kasvu, kansainvälinen rauhan- turvaamistoiminta tai kansainvälisen tuomioistuimen perustaminen. Ne ovat hämmästyttäviä saavutuksia tulkintaerojen runtelemassa maailmassa.

Maailman standardisoitumista aiheuttavasta globalisoitumisesta huolimatta maailman merkit tulkitaan edelleen monilla tahoilla hyvin eri tavoin. Kriisien aiheet ovat vaihtuneet, mutta kriisit eivät ole kadonneet.

Maailman rauhaa nykyään ehkä eniten horjuttava tulkintaero on se, että islamin militanttisiipi pitää kristillisiä länsimaita siirtoma imperialismiin jatkajina, mitä tulkintaa länsimaat eivät hyväksy. Lisäksi erilaiset islamin tulkinnat ovat johtaneet muslimien kesken toistensa tuhoamisvimmaan, mikä muistuttaa ihmiskunnan aikaisempia uskonsotia. Niitä muistuttaa tosin usein myös Yhdysvaltojen toiminta kansainvälisen politiikan alueella.

Alkuaan riideltiin luonnon saastumisen ja

ilmastonmuutoksen seurauksista, nyttemmin niiden torjumisen keinoista ja vaikutustehosta. Kommunistisen talousopin hävittyä kapitalistiselle tulkintataistelua käydään nykyään vapaan markkinatalouden säätelyn asteesta. Talouspolitiikan pysyvä kiistanaihe on, paraneeko taloustilanne enemmän leikkaamalla menoja vai elvyttämällä eli tukemalla vanhoja yritysmuotoja ja sijoittamalla uusiin. Tällaisten tulkintaerojen ratkaisemiseen ei koskaan näytä riittävän kylliksi perusteita.

Aiheuttamastaan monenlaisesta pahasta huolimatta tulkintaerot voidaan nähdä myös myönteisenä asiana. Ne ovat myös kehitystä eteenpäin vievä voima, varsinaisen kehityksen moottori. Tiede on kehittynyt vain luomalla uusia teorioita eli antamalla vanhoille tosiasioille uuden tulkinnan. Myös taidetta eniten uudistava voima on ihmisten kokemusten jatkuva uudelleentulkinta.

Kilpailevien tulkintojen salliminen on demokraattisen yhteiskunnan tärkein tuntomerkki ja vahvin vastavoima diktatuurille ja jähmettymiselle yhden ainoan oikean tulkinnan fundamentalismiin. Kilpailevien tulkintojen rinnakkainelo on osoitus kulttuurin rikkaudesta ja sen jatkuvan uudistumiskyvyn ehto.

### **Konservatiivinen käsitys: elämme tosiasioden maailmassa**

Konservatiivisen käsityksen mukaan elämme tosiasioden maailmassa. Tämän käsityksen valta-aseman osoittaa ihmisten orientoituminen käytännön elämässä ennen kaikkea tosiasioden mukaan ja myös esimerkiksi filosofian historia, jossa tulkinnan kysymykset ovat saaneet vähemmän huomiota kuin tosiolevaisen pohtiminen. Yhden teoreettisen perustelunsa tämä käsitys sai viime vuosisadan puolivälissä vaikuttaneessa strukturalismissa, joka näkee maailman pysyvien ja tutkijasta riippumattomien rakenteiden ja merkitysten koostumuksena.

Merkkien tulkinnan vastaanottajakohtaisen vaihtelun ja merkitysten kontekstisidonnaisuuden korostaminen johtaa konservatiivien mielestä vain tarpeettomaan relativismiin ja sen mukanaan tuoman mielivallan ja pessimistisen maailmankuvan hyväksymiseen. Yhteiskunta

ja nykyään jopa kansainvälinen yhteisö toimii tämän käsityksen mukaan pääpiirteittäin hyvin ja aina vain paremmin, koska maailmantulkinta yhtenäistyy tiedon lisääntyessä jatkuvasti.

Konservatiivisen käsityksen mukaan maailman merkit ovat itsenäisiä ja riittäviä merkitysten välittäjiä. Ne eivät tarvitse täydennykseen ulkopuolista kontekstia, koska merkitys sisältyy kokonaan itse merkkiin ja kaikki tai ainakin useimmat vastaanottajat myös havaitsevat merkin sekä ymmärtävät sen merkityksen samalla tavalla.

Koska ensi sijassa teksti määrää, miten vastaanottajat käsittävät sen, konservatiivinen käsitys painottaa tekstien ja muiden merkkien tuottamisen tarkkuutta: merkit on saatava vastaanamaan mahdollisimman täydellisesti tosiasioita. Kirjoittamisen perinteisessä pedagogiikassa tämä on aina ollut keskeinen tavoite. Eikä vain tekstin tai muun merkin ymmärtäminen vaan myös sen arvottaminen esimerkiksi taideteoksena voi perustua vain siihen, mitä siinä itsessään on eikä vastaanottajan konteksteihin. Kauneus enempiä kuin totuuskaan ei tämän mukaan voi olla katsojan mielessä, vaikka suosittu hokema niin väittääkin.

### **Radikaali käsitys: elämme tulkintojen maailmassa**

Tulkintaerojen vähentämiseksi on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota itse tulkintatapahintaan ja siihen vaikuttaviin tekijöihin. Myös yleinen demokratisoitumiskehitys on pakottanut kiinnittämään entistä enemmän huomiota siihen, mikä on vastaanottajien osuus viestintätapahtumassa. Tämä näkökulma tuottaa aivan toisenlaisen kuvan inhimillisen viestinnän ongelmista.

Radikaali tulkintakäsitys on vahvistunut strukturalismin jälkeiseen poststrukturalistiseen ajattelun ansiosta, joka korostaa rakenteiden, merkitysten ja tulkintojen kontekstiriippuvuutta. Sen pisimmälle kehitellyn muodon mukaan ei ole olemassa tulkintatapahtumasta ja sen kontekstista riippumattomia merkityksiä vaan merkitys syntyy vasta, kun vastaanottaja havaitsee merkin ja tulkitsee sen. Merkitys käsi-

tetään tällöin vastaanottajan psyykkiseksi aktiksi, joka syntyy merkin, esimerkiksi tekstin, kohdatessa vastaanottajan tulkintaresurssit. Niin sanotun kontekstualismin mukaan millään merkillä, edes tekstillä, ei ole merkitystä sinänsä, sillä on vain merkityspotentiaali eli kyky laukaista merkityksen kokemus vastaanottajassa.

Se, millainen merkityskokemus syntyy, riippuu muun muassa vastaanottajan aikaisemmista tiedoista ja kokemuksista eli hänen kulttuurisista resursseistaan, mutta myös – ja monissa tapauksissa eniten – hänen intresseistään. Nämä kaikki muodostavat yhdessä tekstin tai minikä tahansa merkin tulkintakontekstin. Minkä tahansa merkeiksi käsitettyjen ilmiöiden merkitykset ovat aina kontekstisidonnaisia merkitystulkintoja.

Tulkintakontekstin huomioon otton avulla voidaan selittää yhteiskuntaelämässä ja maailmanpolitiikassa yleiset tulkintaerot. Lääkärit tulkitsevat eri tavoin potilaan oireita, asianajajat asiakkaidensa toimia ja oikeuksia, valtiot maailmanpolitiikan tapahtumia. Kaikki historian eristeiset konfliktit voidaan käsittää johtuneiksi yksilöiden, eturyhmien tai valtioiden tulkintataveroista merkeiksi käsitettyyn aktuaaliseen tilanteeseen. Pahoihin konflikteihin johtavia tulkintaeroja syntyy sitä helpommin, mitä enemmän osapuolten taustakontesteissa vaikuttavat toisistaan poikkeavat intressit ja aiemmat kokemukset.

Todellisuuden radikaalia tulkinnallisuutta korostavat ihmiset ovat yleensä taipuvaisia kehityspessimismiin. He korostavat tutkijan historiaa ja kontekstisidonnaisuuttaan, tutkijakontekstin subjektiivisuutta, joka estää yhteisen luotettavan tiedon muodostumisen maailmasta. Postmoderni kirjallisuus esittää maailman loputtomana labyrinthina, jossa ihmiset harhailevat sokkona luotettavan tiedon puuttuessa. Näiden pessimistien mielestä emme voi koskaan saavuttaa täyttä varmuutta tosiolevaisesta. Yksimielisyyden löytäminen ihmisten kesken perustuu aina kompromisseihin ja tulkintasopimuksiin.

**Kirjoittaja on filosofian tohtori ja tietokirjailija.**

## PRAGMATISMIN TEEMAILTA

Luonnonfilosofian seuran teemailalla 31.3.2015 klo 16–20 käsitellään pragmatismia. Professori **Ahti-Veikko Pietarinen** kertoo, mitä Pragmatismi on, professori **Ilkka Niiniluoto** käsittelee sen representaatioita ja dosentti **Erkki Kilpinen** pohtii pragmatismia ihmistieteiden metafilosofiana. Kahvitauon jälkeen kuullaan vielä seuraavat alustukset:  
– FT **Sami Paavola**: Abduktiivinen malli ja serendipiteetti: Sattumat vai päättely tieteellisen keksimisen perustana?  
– FM **Marko Marila**: Pragmatismi ja arkeologia  
– Dosentti **Pentti Määttänen**: Arkikokemus ja tie de pragmatismiin näkökulmasta

## IHMEELLINEN ÉMILIE

**1–2.4.** Alminsalin lämpiö, Kansallisooppera.

Émilie-oopperan ensi-illan alla järjestetään kaksipäiväinen tapahtuma, jossa tiedeyhteisöllä ja suurella yleisöllä on mahdollisuus tutustua **Émilie du Châtelet'n** ainutlaatuiseen elämään ja työhön. Émilie du Châtelet oli 1700-luvulla elänyt lahjakas matemaatikko, fyysikko ja filosofi ja ensimmäinen kansainvälisesti tunnettu naispuolinen tutkija. Ihmeellinen Émilie-tapahtumassa joukko hänen tarinastaan innoittuneita kansainvälisiä tutkijoita ja taiteilijoita kokoontuu yhteen luentojen, keskustelun ja musiikkiesitysten merkeissä. Esitelmissä Émilie du Châtelet'n persoonaa lähestytään myös filosofian, matematiikan ja tieteenhistorian näkökulmista.

Taideyliopiston Sibelius-Akatemian opiskelijat esittävät ensi kertaa Suomessa Kaija Saariahon kolme vokaalikamarimusiikkiteosta. Myös säveltäjä itse osallistuu tapahtumaan ja kertoo ajatuksiaan Émilie-oopperasta.

Tapahtuman suunnittelusta vastaa Taideyliopiston puitteissa toimiva AvaraOpera-työryhmä ja se toteutetaan yhteistyössä Suomen Kansallisoopperan kanssa. Tapahtumaa rahoittaa Taideyliopiston lisäksi Suomen Kulttuurirahasto.

Vapaa pääsy.

Tarkka ohjelma: [http://www.ooppera.fi/ohjelmisto/ihmeellinen\\_emilie/4399](http://www.ooppera.fi/ohjelmisto/ihmeellinen_emilie/4399)